

Карасьов В.І.,
аспірант юридичного факультету,
ВНЗ « Університет економіки та права «КРОК»,
м. Київ, Україна,
e-mail: karasiovvi@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0000-9628-4957

ВТРАТА КОНТРОЛЮ НАД МАЙНОМ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ: ФОРМУВАННЯ РЕСТИТУЦІЙНОЇ ПРАКТИКИ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ УКРАЇНИ

З початком повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України національні суди опинилися перед безпрецедентним викликом – забезпечити відновлення порушених майнових прав суб'єктів господарювання в умовах відсутності дієвого міжнародного компенсаційного механізму. У цей період господарські суди України поступово сформували практику розгляду позовів українських підприємств до держави-агресора про відшкодування завданих збитків, що фактично набуло рис реституційної функції судової влади.

Такі рішення виходять за межі традиційної деліктної юриспруденції, оскільки спрямовані не лише на встановлення факту завдання шкоди, а й на юридичне фіксування її обсягу та походження у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації. Хоча виконання подібних рішень у нинішніх умовах є малоймовірним, вони мають важливе значення для формування доказової та нормативної бази майбутнього механізму компенсації.

Застосовуючи положення цивільного законодавства (зокрема статей 22, 1166 Цивільного кодексу України) у поєднанні з нормами міжнародного права, господарські суди створюють прецедентну основу для реституційного обліку збитків, яка у перспективі може бути інтегрована у діяльність Міжнародного реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України (Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation against Ukraine).

Відповідно до Рішення Комітету Міністрів Ради Європи CM/Del/Dec(2023)1464/1.6 від 19 квітня 2023 року [1] та Резолюції CM/Res(2023)3 від 12 травня 2023 року [2] було створено Розширену часткову угоду Ради Європи, якою засновано зазначений Реєстр. Його метою є документування та централізоване збирання доказів збитків, завданих унаслідок російської

агресії, що у подальшому слугуватимуть базою для створення міжнародного компенсаційного механізму.

У цьому контексті рішення українських господарських судів виконують функцію національного джерела первинних доказів для майбутніх міжнародних процесів реституції, фіксуючи не лише факт завдання шкоди, а й юридичний зв'язок між агресією, втратою активів і відповідальністю держави-агресора.

У 2022–2025 роках українські суди поступово сформували підхід, за яким Російська Федерація не може посилаючись на юрисдикційний імунітет у спорах про відшкодування шкоди, завданої їй збройною агресією. Ключовою відправною точкою стала постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 14 квітня 2022 року у справі № 308/9708/19, де прямо зазначено, що «суд України ... має право ігнорувати імунітет [РФ] та розглядати справи про відшкодування шкоди, завданої фізичній особі в результаті збройної агресії РФ» [3].

Попри відсутність узагальненої практики чи усталеного підходу Верховного Суду, окремі господарські суди України вже формують індивідуальні, але принципово важливі рішення, які закладають підвалини майбутньої доктрини судової реституції. Вони демонструють поступове розширення меж традиційного деліктного підходу у бік фіксації факту втрати контролю над власністю як юридично значущого наслідку окупації.

Одним із таких рішень є рішення Господарського суду Запорізької області від 23 вересня 2025 року у справі № 908/1793/25 (провадження № 3/97/25) [4], яким суд визнав втрату підприємством контролю над єдиним майновим комплексом на окупованій території формою порушення права власності у значенні статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції. Суд, посилаючись на лист Верховного Суду України від 01.07.2013 р. «Аналіз деяких питань застосування судами законодавства про право власності при розгляді цивільних справ», докладно розкрив зміст тріади правомочностей – володіння, користування та розпорядження, – вказавши, що їхня втрата через окупацію становить де-факто позбавлення власності.

Подібні висновки також викладені у рішеннях Господарського суду Запорізької області від 08 жовтня 2025 р. у справі № 908/2077/25 [5], від 09 вересня 2025 р. у справі № 908/1791/25 [6], від 16 вересня 2025 р. у справі № 908/1792/25 [7] та інших.

Такі рішення ще не утворюють сталої лінії прецедентів, однак мають високу доказову та символічну вагу: вони документують юридичний зв'язок між агресією, фактом втрати активів і відповідальністю держави-агресора.

Аналіз наведеної судової практики свідчить, що господарські суди України поступово формують нову правову доктрину відшкодування збитків, завданих окупацією територій, у центрі якої кваліфікація втрати контролю над майном як юридичного факту, що породжує право на компенсацію.

У контексті статей 22, 1166, 317–321 Цивільного кодексу України

така втрата розглядається не лише як фізичне позбавлення володіння, а як де-факто експропріація, тобто порушення самого змісту права власності, гарантованого статтею 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Отже, втрата майна через окупацію визнається судами самостійною підставою для стягнення збитків, навіть за відсутності знищення або пошкодження речі. Сам факт неможливості здійснення правомочностей володіння, користування та розпорядження у зв'язку з окупацією достатній для констатації порушення права власності.

Водночас питання виконання таких рішень залишається відкритим. У разі деокупації відповідних територій постане потреба у переоцінці фактичного стану об'єктів, уточненні обсягу збитків та визначенні порядку реалізації рішень судів, винесених у період тимчасової окупації. Наразі відсутній усталений механізм як на національному, так і на міжнародному рівні щодо практичного виконання подібних рішень, однак їхня правова і доказова функція є надзвичайно вагомими.

Вони фіксують юридичні факти, що можуть бути використані у майбутніх процедурах реституції та створюють національну доказову базу для майбутнього міжнародного компенсаційного механізму. Водночас рішення господарських судів не обмежуються територією Запорізької області: аналогічна практика формується у господарських судах Донецької та Луганської областей, які розглядають позови українських підприємств, що втратили контроль над активами на окупованих територіях.

Таким чином, національні суди, адаптуючи положення цивільного та міжнародного права до умов війни, поступово формують реституційно-компенсаційний сегмент перехідного правосуддя, який не лише відновлює порушені майнові права, а й створює юридичний міст між національною системою захисту власності та майбутнім міжнародним механізмом відшкодування збитків.

Список використаних джерел:

1. Council of Europe. CM/Del/Dec(2023)1464/1.6 – 4th Summit of Heads of State and Government of the Council of Europe (Reykjavik, Iceland, 16–17 May 2023): Preparation – Setting up an Enlarged Partial Agreement on the Register of Damage caused by the Aggression of the Russian Federation against Ukraine. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680aaf531 (дата звернення: 01.10.2025).
2. Council of Europe. Resolution CM/Res(2023)3 «Establishing the Enlarged Partial Agreement on the Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation against Ukraine» (12 May 2023). URL: <https://rm.coe.int/0900001680ab2595> (дата звернення: 01.10.2025).
3. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 14 квітня 2022 р. у справі № 308/9708/19 (провадження № 61-18782св21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104086064>.
4. Господарський суд Запорізької області. Рішення у справі № 908/1793/25 від 23 вересня 2025 р. Іменем України. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130492191> (дата звернення: 01.10.2025).
5. Господарський суд Запорізької області. Рішення у справі № 908/2077/25 від 08 жовтня 2025 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130921099> (дата звернення: 01.10.2025).

6. Господарський суд Запорізької області. Рішення у справі № 908/1791/25 від 09 вересня 2025 р.
URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/130229658> (дата звернення: 01.10.2025).
7. Господарський суд Запорізької області. Рішення у справі № 908/1792/25 від 16 вересня 2025 р.
URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/130528333> (дата звернення: 01.10.2025).